

Dossier

Les sèries

Les conegudes popularment com a sèries han estat durant anys els llibres més llegits per una gran majoria de lectors i, per contra, els més menyspreats, vilipendiats i fàcilment rebutjats per molts dels gremis d'educadors, bibliotecaris, autors, crítics i resta de personal de la faràndula llibresca. Només alguns especialistes s'han atrevit a aixecar la veu en defensa seva observant que les sèries, més enllà de la qualitat literària, aconseguixen assentar uns hàbits de lectura necessaris per afrontar altres fites més agosarades. A fi de trencar els tòpics i posar una mica de llum en la foscor, aquest monogràfic vol trencar una llança al seu favor. Amb aquest objectiu s'han encarregat articles per situar les sèries en el seu marc històric, conèixer-ne el seguiment i quines característiques presenten les que actualment tenen més lectors, descobrir com d'importants són en el món del còmic i oferir una selecció del bo i millor. No podíem oblidar, però, conèixer les llums i ombres d'una de les autores més recordades per les seves sèries, Enid Blyton, amanint-ho amb l'entrevista a dos dels autors de sèries de més èxit, com són Jaume Copons i Liliana Fortuny. Tot plegat, per col·locar les sèries en l'espai que els és propi i treure la pols a un dels mobles de les golfes de la literatura, del qual s'ha parlat molt però massa vegades des de la ignorància. Esperem que amb aquest dossier se'ls comenci a fer justícia.

HAN EXISTIT SEMPRE, LES SÈRIES?

Ana Díaz-Plaja

professora de la Universitat de Barcelona

Las aventuras de Guillermo,
de Richmal Crompton (Molino, 2014).

Capità Calçotets, Harry Potter, Gerónimo Stilton, Teo, Tina Superbruixa, Greg, Els Cinc..., sembla que el concepte de sèrie només pertany a la LIJ. Tanmateix, el públic adult també gaudeix i sempre ha gaudit de les sèries.

1. Les sèries com a trens de la literatura

La literatura és sempre un viatge. Un viatge que podem fer per diferents mitjans: una novel·la és un transatlàntic, enorme i sòlid; un conte es llegeix veloç com un avió; un llibre de bon llegir que fem ben nostre seria el cotxe propi; un haiku, un dron que vola... I les sèries serien, clarament, els trens. L'autor seria la locomotora, i els vagons, l'obra. Una obra que el maquinista decideix si ha de tenir un únic vagó o molts més. O potser n'afegeix quan veu que l'esperen molts passatgers.

Quins elements asseguruen un viatge feliç?

- **El fraccionament.** El tren viatja amb vagons similars units per una baula. La sèrie va donant personatges, argument i tema a poc a poc, i ens fa dominar la trama i apropiar-nos dels personatges a través d'episodis que s'encaenen.
- **La repetició.** Els vagons semblen tots iguals, i nosaltres els reconeixem i ens hi instal·lem ben còmodes. Però cada nou trajecte pot ser diferent. Les sèries ens lliguen a uns personatges o unes situacions coneguts; tanmateix, en cada episodi esperem la novetat que segur que hi trobarem.
- **La fidelització.** Els usuaris ja coneixen el mitjà, i l'esperen dia rere dia. L'expectativa d'un nou episodi esperona el lector i el fidelitza. ...

- De la metàfora ferroviària, que ja reprendrem més tard, passem a la teoria de la literatura. Margarida Aritzeta dona aquesta definició de «sèrie»:

Successió de novel·les (o episodis televisius) lligades entre si per nexes d'índole diversa: manteniment dels mateixos personatges, temàtica comuna, temps històric, etc. Habitualment la sèrie té un títol general comú que fa d'aglutinador del conjunt de novel·les o episodis; l'exemple de *La comèdia humana*, de Balzac, és indicatiu d'aquesta relació entre els diversos volums que componen una empresa narrativa comuna (Aritzeta, 82-83).

Fixem-nos-hi. Aritzeta planteja possibilitats d'expandir la definició (aquest «etc.»!) i ens dona un exemple d'una obra en molts volums del XIX. Aquest punt de partida ens permetrà ampliar la definició de *sèrie* i buscar altres exemples del XIX, del XX i del XXI, tant de la literatura general com de la LIJ.

2. Sèries en els tres últims segles

1. El personatge. És la forma més habitual de la literatura de sèrie: un mateix protagonista viu diverses aventures al llarg dels relats. Superman, Flanagan, Guillem Brown, Òscar... També Sherlock Holmes o Hercule Poirot són els conductors de tots els seus episodis. Alguns escriptors planegen el nombre d'episodis que volen escriure: J. K. Rowling va anunciar des del començament que hi hauria set llibres de Harry Potter, i va complir amb el seu pla. En canvi, n'hi ha que veuen que el personatge que havien concebut pot donar per més i que val la pena continuar-lo.¹ Seria el cas de *Donetes*, de Louisa May Alcott, amb les seves seqüeles, o de *Bibi*, de Karin Michaëlis, o de *Carlota*, de Gemma Lienas. Fins i tot del Pitus del zoo, de Sebastià Sorribas. Però altres vegades és la demanda del públic el que fa que un relat esdevingui una sèrie. Pinotxo va ampliar les seves aventures per les demandes del públic i la pressió del seu editor perquè Carlo Collodi escrivís més episodis del ninot de fusta.
2. Un únic personatge o diversos? De vegades el protagonista sembla incomplet si no apareix sempre acompanyat d'un ajudant, una mascota, uns amics... No podem imaginar Sherlock Holmes

sense el Doctor Watson. O Tintín sense Milú. Ni Harry Potter sense l'Hermione i en Ron. I així arribem a les sèries de colles, que poden estar formades per quatre, cinc, sis i set personatges, com en el cas d'Enid Blyton.

3. El secundari li roba el paper al protagonista. En l'actualitat parlem de *spin-off* per definir aquest concepte, segons el qual un personatge que és secundari en una novel·la adquireix autonomia i passa a ser protagonista de nous relats. Huckleberry Finn respecte a Tom Sawyer en seria un exemple.
4. Família o dinasties? Altres sèries ofereixen tota una família com a protagonista, i en veiem els pares, fills o nebots en diversos temps i situacions. Al segle XIX hi ha *Les Rougon-Macquart*, d'Émile Zola, o, ja al XX, *La saga de los Forsyte*, de John Galsworthy. O, en magnífica trilogia, els Corleone d'*El padri*, de Puzo-Coppola. En literatura infantil i juvenil, la sèrie *Celia*, d'Elena Fortún, continua amb les aventures de germans i cosins petits.

Celia en el colegio, d'Elena Fortún (Aguilar, 1981).

5. Espai. Illes desertes, vaixells pirates o continents inexplorats són els paisatges de moltes sèries. Només hi ha un *Robinson Crusoe*, però el seu autor, Daniel Defoe, va posar les bases d'un nou gènere seguit per molts escriptors: les robinsonades, com ara *El Robinson suís*, de Johann David Wyss. L'alemany Karl May va escollir l'Oest americà per a la seva sèrie protagonitzada per Old Shatterhand i l'indi Winnetou, i avui parlem de «l'Oest» com un gènere literari o cinematogràfic.

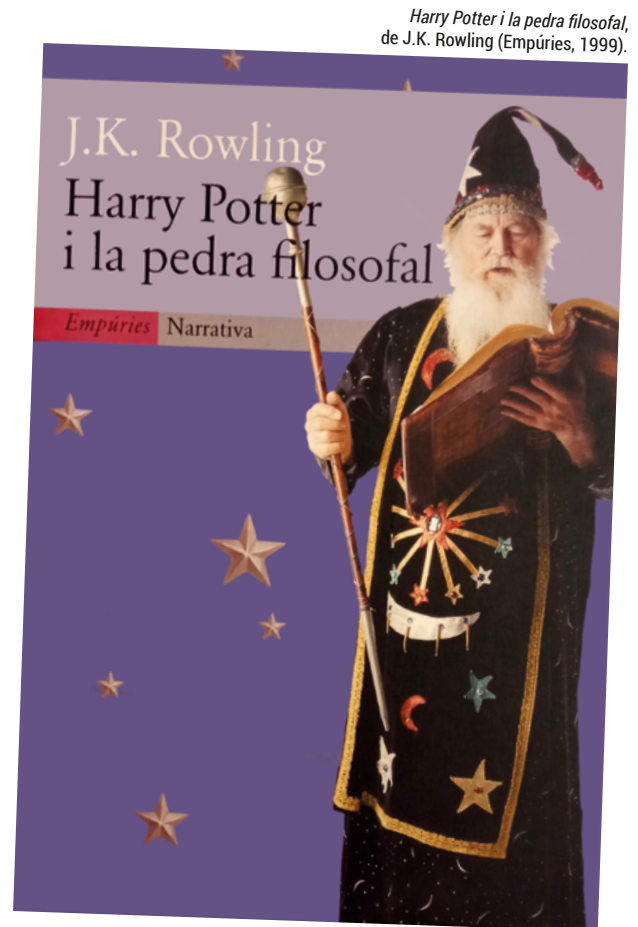

Les aventures de Sherlock Holmes, de Sir Arthur Conan Doyle (Viena, 2017).

6. Temps. Hi ha sèries que se centren en èpoques determinades i volen ser-ne un retrat. Els *Episodios nacionales*, de Benito Pérez Galdós, recorren el segle XIX i un país, Espanya. *La comèdia humana*, d'Honoré de Balzac, és el retrat de la burgesia ascendent francesa, també del XIX. Igualment, Verne i els seus *Viatges extraordinaris* se situen en un segle XIX ple d'avenços científics.

Els autors fan sortir molts protagonistes, espais i llocs, però hi ha elements cohesionadors. Un és el personatge recurrent, que són aquells caràcters que apareixen en una i altra novel·la amb diferent intensitat de protagonisme. A tall d'exemple, Verne fa aparèixer Nemo com a protagonista en *20.000 llegües de viatge submarí* i com a personatge complementari a *L'illa misteriosa*.

7. Relats continus o *autoconclusius* (Balló i Pérez, 12). Són continus quan els episodis tenen una

progressió temporal i argumental d'un episodi a l'altre: el temps és lineal, els personatges creixen i evolucionen i cada episodi és prolongació de l'anterior. Harry Potter n'és un cas clar. En els *autoconclusius*, en canvi, cada episodi es tanca al final, i el protagonista no canvia mai d'edat. Crec que James Bond, Tintín o Superman en serien bons exemples.

...

- 8. Els fulletons. Al segle XIX i començaments del XX moltes novel·les –potser originàriament escrites d’una peça– van arribar als lectors en episodis que es publicaven a la premsa. Eren els fulletons. El fulletó aviat es va considerar un subgènere. Però també els grans escriptors van publicar en forma de fulletó: Dickens en seria un exemple. A casa nostra, Víctor Català va publicar *Solitud* en forma de fulletó.

El lladre del llampec, de Rick Riordan (Salamandra, 2015).

9. La política editorial. En molts casos, el concepte de sèrie se superposa al de col·lecció, i fins i tot al de gènere. Sovint és decisió d’un editor que un llibre es publiqui per episodis. Altres vegades, el tipus de llibre que conforma una col·lecció provoca que acabi semblant una sèrie («Esgarrifances», per exemple).

3. Les sèries del passat llunyà

Fins ara hem fet servir la paraula *sèries* de manera molt genèrica i acotada als dos últims segles, incloent-hi la LIJ. Però la història de la literatura ens ofereix exemples d’obres relacionades entre si pel fet de tenir, com diu Aritzeta, els mateixos personatges, o passar en les mateixes èpoques o contextos. En aquest cas no en diem sèries, sinó que fem servir altres denominacions, com ara **cicle** o **matèria**.

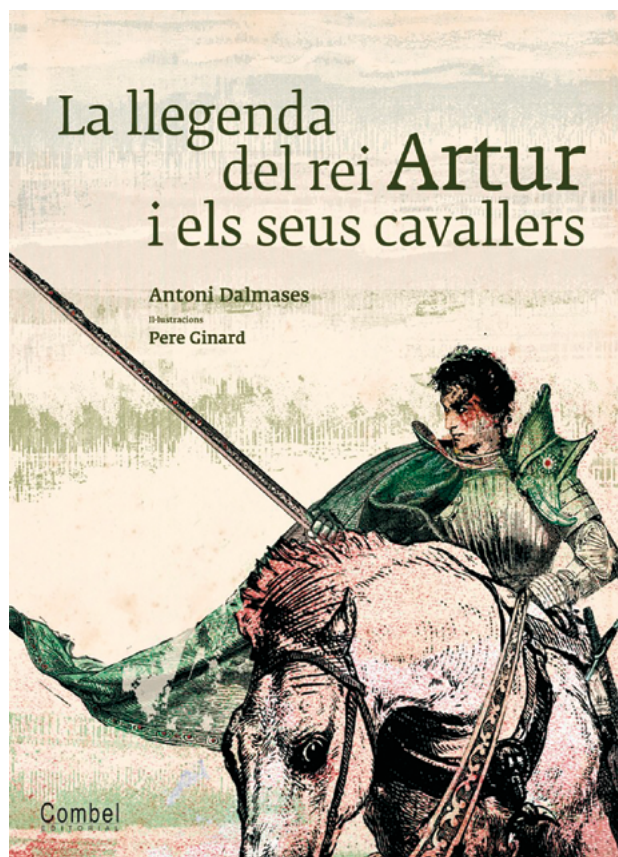
Anem a les bases de la literatura occidental, Grècia i Roma. El gran gènere de l’antiguitat clàssica és el teatre. Els grecs no hi anaven a veure «novetats»; al contrari: volien trobar-hi els caràcters i arguments de sempre. Els tres grans tràgics (Èsquil, Sòfocles i Eurípides) feien girar la roda de personatges que el públic coneixia perfectament. Els experts parlen de dos **cicles** essencials:

- El d’Argos o Micenes: gira entorn d’Agamèmnon, Clitemnestra i els seus fills Ifigènia, Electra i Orestes. Electra, per exemple, va ser tractada per tots tres autors.
- El de Tebes, al voltant d’Èdip, fill de Laios i Jocasta i pare d’Antígona, Ismene i Etèocles i Polinices. Èdip i la seva història terrible apareixen a Èsquil i a Sòfocles.

Aquests i altres cicles van nodrir el teatre grec i més endavant tota la literatura occidental.

Però també els poemes èpics ens remeten a la idea de sèrie. La *Iliada* explica la guerra entre aqueus i troians. Entre els aqueus, hi ha Agamèmnon, Aquil·les, Ulisses. Entre els troians, Hèctor i Enees. L’*Odissea* pren com a protagonista un dels secundaris de la *Iliada*, Ulisses, i narra la seva tornada a casa acabada la guerra. Més endavant, l’*Eneida* de Virgili, cim de la literatura llatina, està basada també en un dels herois troians, Enees, que en la seva fugida de la ciutat derrotada s’endinsa pel Mediterrani i arriba fins a Itàlia, on funda Roma. En aquests casos, en l’argot actual, no parlàrem de *spin-off*?

Canviem de lloc, d’època i de llengua. Anem al nord-est de França i a l’edat mitjana, i a textos escrits en francès. Allà hi trobem un conjunt de llegendes, poemes, novel·les, narracions breus que giren entorn dels mateixos personatges: Lancelot, enamorat de la reina Ginebra, esposa del rei Artur, que també té altres cavallers a la seva llegendària taula rodona, com ara Perceval, igualment enamorat, però sobretot un

La llegenda del rei Artur i els seus cavallers, d'Antoni Dalmases (Combel, 2012).

dels cavallers que més s'aproximen al Graal.² Les històries d'aquest cicle s'acostumen a anomenar **matèria** de Bretanya.

Aquest món artúric va passar d'una llengua a una altra, d'un moment històric a l'altre, amb diferents derivacions. La literatura infantil europea, en especial l'anglosaxona, l'ha tingut sovint com a referent. La barreja d'aventura, màgia, amor i llunyania d'aquesta matèria de Bretanya ha seduït escriptors i lectors de molts moments històrics i de moltes edats. Merlí, personatge tan estimat pels infants, té una presència important en la matèria de Bretanya.

1. «Hay muchos personajes que quedan consumados y cubren la plenitud de la función y significado en una sola obra. Y no necesitan nada más para ser inolvidables. Pero hay otros que, por mucho tiempo que pase, no renuncian a volver. Quieren, ansían, necesitan, más tiempo, más espacio, más presencia, dar lugar a nuevos hechos, a nuevas aventuras, a nuevas experiencias. Y vuelven, con mucha insistencia, a pedirte, a suplicarte o a exigirte que los llames

4. Arribar al nus ferroviari

Permeteu un parell de reflexions més:

1. Què és un gènere literari? Una suma de convencions que agermanen diferents obres per la similitud de personatges, o d'acció, o d'estructura. En certa manera, els gèneres no participen de les característiques que defineixen les sèries?
2. Què passa quan un personatge o un tema deriva en una obra per a diferents destinataris o en canvia el to i l'enfocament? A partir del *Frankenstein* de Mary Shelley en surten paròdies per a grans i petits, com els *Adams* o *El petit vampir*, d'Angela Sommer-Bodenburg. *Crepuscle*, de Stephenie Meyer, tindrà més sentit si el relacionem amb el *Dràcula* de Bram Stoker.

Avançar en potencial lector és aprendre a relacionar obres i veure-hi lligams i diferències (Reynolds, 78-79). Les sèries, trens de la nostra literatura, constitueixen una bona base d'aprenentatge lector. Aficionen, fidelitzen, creen hàbit. Però, de mica en mica, el bon lector necessitarà altres itineraris, altres mitjans de transport. El tren l'ha de conduir a un nus ferroviari que li mostri noves vies, noves opcions literàries, i veure'n les relacions. Coneixerà la intertextualitat, dominarà les convencions de gènere, i podrà canviar de ruta: explorarà noves maneres de llegir, nous àmbits. Podrà experimentar. Però mantindrà la seguretat dels seus primers trens, les sèries que l'han fet viatjar cap a la literatura. •

Bibliografia

- ARITZETA, M. *Diccionari de termes literaris*. Barcelona, Ed. 62, 1996.
- BALLÓ, J., i PÉREZ, X. *Yo ya he estado aquí*. Barcelona, Anagrama, 2005.
- REYNOLDS, K. *Children's literature. A very short introduction*. Oxford, Oxford University Press, 2011.

para que puedan prolongar su vida en nuevas páginas» (J. M. Gisbert, «Sobre el origen y la vida de los personajes». *Peonza*, octubre de 2006, p. 30).

2. El Graal, que és el calze on Jesucrist va consagrar el vi en el Sant Sopar, serà l'objecte de recerca de moltes narracions en què el rei i els seus guerrers maldaran per trobar aquesta preciosa relíquia.